

DAINŲ POPULIARUMAS

Rėzos *Dainos* yra vienas populiariausių liaudies poezijos rinkinių, suvaidinęs žymų vaidmenį lietuvių folkloristikos istorijoje, supažindinęs kaimynines tautas su mūsų liaudies poetine kūryba. Čia suminėsime bent svarbesnius *Dainų*, pasakytume, biografijos faktus.

Rytų Prūsijoje šis rinkinys lydi tolesnį lietuvių tautosakos rinkimo ir tyrinėjimo darbą. Rėzos folkloristinė veikla bus turėjusi tiesioginio poveikio vokiečių orientalistui P. Bolenui, dirbusiam nuo 1825 m. kartu su Rėza Karaliaučiaus universitete ir rinkusiam lietuvių liaudies dainas bei melodijas¹. Po Rėzos mirties lietuvių liaudies dainas Karaliaučiaus periodikoje skelbdavo E. Gizevijus, E. Budrius. Jie yra šį tą pakartoję iš Rėzos publikuotų tekstų. Lazdėnų precentorius Šulcas 1832 m. parašė etnografinę studiją *Kai kurios pastabos apie lietuvių tautybę (Einige Bemerkungen über die Nationalität der Litauer)*, kur rėmėsi Rėzos *Dainų* rinkiniu, citavo K. Donelaičio *Metus*, pateikė keletą naujų liaudies dainų užrašymų². Rėzos tautosakinė veikla darė įtakos A. Krauzei³ ir kitiems, anuo metu rašiusiems apie lietuvių liaudį. F. Kuršaitis išleido Rėzos *Dainų* II leidimą⁴. Platus A. Hageno straipsnis „Apie lietuvių liaudies dainų esmę“⁵ remiasi daugiausia Rėzos tekstais. Rėzos dainos būdavo perspausdinamos vėlesniuose liaudies poezijos rinkiniuose: minėtuose F. Neselmano, Ch. Barčo rinkiniuose, V. Kalvaičio *Prūsijos lietuvių dainose* (1905). Taip pat Rėzos paskelbtais tekstais yra pasinaudoję F. Kuršaitis bei A. Šleicheris savo kalbiniuose darbuose. F. Neselmanas savo rinkinio pratarmėje, nušviesdamas lietuvių liaudies poeziją, ne vienu atveju remiasi Rėzos pareikštomis mintimis arba jų pretekstu vysto kai kurias savąsias koncepcijas. Panašiai elgiasi ir Ch. Barčas savo stambiame straipsnyje apie lietuvių liaudies dainas, kurį jis paskelbė 1883 m. žurnale *Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft*⁶.

Paminėtinas Rytų Prūsijos poeto V. Jordano rinkinys *Lietuvių liaudies dainos ir sakmės (Litauische Volkslieder und Sagen, 1844)*, kuriame buvo apie trisdešimt literatūrinių sekimų pagal Rėzos *Dainų* tekstus⁷.

Lietuvoje Rėzos *Dainos* buvo gerai žinomos. Rinkinys greit pasiekė Vilnių. Apie laukiamą jo pasirodymą pranešė P. Kepenas savo studijoje *Apie lietuvių tautų kilmę, kalbą ir literatūrą*. Tiesa, P. Kepenas tuo laiku (1827 m.) dar nežinojo, kad *Dainos* yra išėjusios 1825 m. Jis rašė:

¹ Tartu universiteto bibliotekoje saugomas *Dainų* egzempliorius, kuriame daugelyje puslapių ranka įrašytos dainų melodijos ir teksto variantai. Manoma, kad šie įrašai daryti P. Boleno. Žr. A. Venclova. „Broliškoje Tarybų Estijoje (Iš kelionės įspūdžiu)“. – *Tiesa*, 1954, sausio 7.

² Nuplagijavęs Šulco rankraštį, A. Kuncė išleido savo *Bilder aus dem Preussischen Litauer*, Rostock, 1884 (žr. A. Krause. Litauen und dessen Bewohner. Königsberg, 1832, p. 134; A. Niemi. „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai“. – *Mūsų tautosaka*. VI. K., 1932, p. 93, 122).

³ A. Krause, min. veik., p. 125–127.

⁴ *Dainos oder litauische Volkslieder*. Neue Auflage. Durchgesehen, berichtet und verbessert von F. Kurschat. Berlin, 1843.

Nepagrįsta yra A. Niemio nuomonė (1913), kad F. Kuršaitis parengęs du *Dainų* leidimus: antrąjį 1840 m. ir trečiąjį 1843 m.

⁵ A. Hagen. „Über das Wesen der litauischen Volkslieder“. – *Neue preussische Provinzialblätter*, II, 1846, p. 261 tt.

⁶ Ch. Bartsch. „Über das litauische Volkslied oder die Daina“. – *Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft*, I, 1883, p. 186 tt.

⁷ A. Hagen. „Über das Wesen der litauischen Volkslieder“, P. 262; A. Domeikaitė. *Die litauischen Volkslieder in der deutschen Literatur*. Warupönen, 1928, p. 47–55.

Šis gerbiamas leidėjas⁸ yra surinkęs ir nedidelių lietuvių liaudies dainų, kurios galbūt taip pat bus jo išleistos. Jeigu Donelaičio kūrinys labiausiai gali padėti lietuvių tautos moralei ir papročiams suprasti, tai dainų rinkinys įgalins mus pažinti šios slavų giminės⁹ sielą ir širdį <...>. Labai norėtusi, kad panašiai, kaip uolusis serbų literatas Vukas Stefanovičius Karadžičius, ir patriotiškasis Rėza padovanotų mums tėvynės dainų, priežodžių ir nors kai kurių savo (lietuvių) tautos padavimų rinkinį.¹⁰

L. Rogalskis, kitais metais laikraštyje *Dziennik Wileński* paskelbęs šios P. Kepeno studijos vertimą į lenkų kalbą, tuo klausimu pridėjo tokią savo pastabą:

Kai P. Kepenas tai rašė, dar nežinojo, kad minėtosios „Dainos“ jau buvo išėjusios iš spaudos. Jas turėdamas, nurašau visą antraštę <...>. Pabaigę P. Kepeno studiją, tikimės supažindinti su šiuo dainų rinkiniu, kurio išleidimu profesorius Rėza padarė didelę paslaugą lietuviškų dalykų mėgėjams. Teigiamai apie šį darbą atsiliepia vokiečių spauda: „Göttingische gelehrte Anzeigen“ (1826, sąs. 104) ir „Leipziger Literaturzeitung“ (1827, lapkritis, Nr. 278).¹¹

„Tyrinėjimą“ iš *Dainų* rinkinio L. Rogalskis ketino paskelbti lenkų kalba jo paties sumanytame kelių tomų leidinyje *Lietuviškieji paminklai (Pamiętniki litewskie)*¹².

S. Stanevičius *Dainose žemaičių* (1829) Rėzos nemini. Bet tartum jaučiamas Rėzos „Tyrinėjimas“ potekstėje, kai S. Stanevičius savo rinkinio „Pratarime“ rašo apie dainų „dalyką“ („Dalyku dainų žemaitiškų mūsų amžiaus būstyme yra meilingi žodžiai tarp bernelio ir mergelės, tarp gimdytojų ir jų sūnų arba dukterų“) arba nuneigia galimybę rasti dainų apie „karžygius senovės“¹³. S. Daukantas žemaičių liaudies dainų rinkinyje perspausdino penkias Rėzos leidinio dainas ir tiesiog nurodė, kad išsamių žinių apie lietuvių liaudies poeziją, apie jos „gražybę ir privalumus“ skaitytojas ras Rėzos „Tyrinėjime“¹⁴. Vadinasi, S. Daukantas visiškai pritarė Rėzos tautosakinėms pažiūroms. *Dainų* rinkinį S. Daukantas kelis kartus mini *Būde senovės lietuvių* (Petrapilis, 1845). Taip pat L. Jucevičiaus *Lietuviškų dainų*¹⁵ įžangoje sekama kai kuriais Rėzos „Tyrinėjimo“ teiginiais. Rėzos *Dainos* sujaudino A. Baranauską, kai jis 1854 m. susipažino su jomis iš F. Zatorskio atliktų vertimų į lenkų kalbą¹⁶. Apie XIX a. vidurį dailininkas V. Smakauskas buvo užsimojęs Rėzos rinkinį iliustruoti, rinko tam tikslui medžiagą iš kaimo gyvenimo¹⁷.

Dainos darė tam tikrą įtaką ir A. Juškai.

Lenkijos visuomenę su Rėzos tautosakine veikla pirmasis supažindino K. Brodzinskis, išversdamas Rėzos straipsnį „Apie lietuvių liaudies poeziją“. Jis taip pat vertė tekstus iš *Dainų*¹⁸. Apie šį rinkinį rašė

⁸ T. y. K. Donelaičio *Metų* leidėjas Rėza.

⁹ P. Kepenas baltus laikė slavų tautomis.

¹⁰ П. Кеппен. *О происхождении, языке и литературе литовских народов*, p. 92–93.

¹¹ *Dziennik Wileński* (Historia i literatura, V), Wilno, 1828, p. 264. Nurodomos J. Grimo ir neišaiškinto autoriaus *Dainų* recenzijos, paskelbtos minimuose laikraščiuose.

¹² V. Maciūnas. „Lituanistinis sąjūdis XIX a. pradžioje“. – *Darbai ir dienos*, VIII, K., 1939, p. 314–315.

¹³ S. Stanewicze. *Daynas Żemajcziu*. Wylniuje, 1829, p. 5–6.

¹⁴ S. Dowkont. *Dajnes Żiamajtiū*. Petropilie, 1846, p. XI.

¹⁵ Ludwik z Pokiewia. [L. Jucevičius]. *Pieśni litewskie*. Przekładania. Wilno, 1844.

¹⁶ R. Mikšytė. *Antano Baranausko kūryba*. V., 1964, p. 34.

¹⁷ J. Jurginis. „Lietuvos kultūra XIX a. pirmojoje pusėje“. – Kn.: *Lietuvos TSR istorija*, I. V., 1957, p. 437–438.

¹⁸ K. Brodziński. *Pisma*, I. Poznań, 1872, p. 339–355. Čia paskelbta 19 lietuvių liaudies dainų, K. Brodzinskio išverstų į lenkų kalbą. 16 tekstų imta iš *Dainų* rinkinio.

Varšuvos mokslo bičiulių draugijos narys, Osolinskių bibliotekos Lvove direktorius F. Siarčinskis¹⁹. F. Siarčinskio straipsnis turėjo būti žinomas ir ukrainiečių šviesuomenei. Jame buvo aštuonių lietuvių liaudies dainų vertimai į lenkų kalbą, atlikti Krokuvos mokslinės draugijos nario Ivoviečio A. Rosciševskio. *Dainų* rinkiniu naudojosi poetas A. Odinecas²⁰. Keletas Rėzos dainų vertimų pasirodė M. Bžozovskio rinkinyje *Aleksoto apylinkių panemuniečių dainos*²¹. Žymiausi *Dainų* vertėjai į lenkų kalbą ir Rėzos tautosakinių pažiūrų tam tikri propaguotojai buvo rašytojai romantikai F. Zatorkis, davęs apie 70 tekstų savo knygoje *Vytautas prie Vorsklos*²², ir J. Kraševskis, kuris *Athenaeum* žurnale²³ bei veikale *Lietuva*²⁴ pateikė daugiau kaip 50 dainų. Pakartotojai kurias Rėzos mintis apie lietuvių liaudies poeziją istorikas J. Jaroševičius²⁵. Populiarūs tapo Rėzos teiginiai apie lietuvių liaudies dainų moralinį skaistumą. Jais, atrodo, rėmėsi ir A. Mickevičius slavų literatūros paskaitose, skaitytose Paryžiuje 1843 m.²⁶

Reikia pasakyti, kad *Dainose* esantieji mitologijos dalykai jau anuo metu padėjo nepakankamai kritiškoms istorinėms bei folklorinėms koncepcijoms plisti lietuvių ir lenkų šviesuomenės tarpe. Būtent T. Narbutas, pagarsėjęs duomenų fabrikavimu, savo daugiatomėje *Lietuvių tautos senovės istorijoje* naudojosi ir iš Rėzos rinkinio paimtomis dainomis su mitologiniais įvaizdžiais²⁷.

Vokietijoje pasirodė *Dainų* recenzijos, parašytos J. Grimo (1826) ir J. V. Gėtės (1828 bei 1833). Palankiai apie jas atsiliepė kiti recenzentai periodiniuose leidiniuose *Der Gesellschafter* (Berlynas, 1826, Nr. 27–29 ir priedas), *Wiener Zeitschrift* (1826, Nr. 73–75), *Blätter für literarische Unterhaltung* (Leipzigas, 1827, Nr. 61), *Leipziger Literaturzeitung* (1827, Nr. 278), informacijos apie *Dainų* pasirodymą įdėjo *Journal für Literatur, Kunst, Luxus und Mode* (1825, Nr. 80) bei *Über Kunst und Altertum* (1826, V, sąs. III, p. 190). J. Grimas savo recenzijoje Rėzos rinkinį sugretino su tuo metu pasirodžiusiais itin reikšmingais serbų ir naujųjų graikų liaudies poetinės kūrybos rinkiniais²⁸. J. V. Gėtė citavo iš „Tyrinėjimo“ tą vietą, kur rašoma apie dainose vyraujančią meilės ir namų gyvenimo tematiką, švelnią melancholiją ir skaistumą. Lietuvių liaudies poezija J. V. Gėtei sukėlė gilių minčių apie meną. Antrojoje *Dainų* recenzijoje jis pareiškė savo žinomąjį teiginį: „Tėra viena poezija, grynoji, tikroji; visa kita – tik panašumas ir regimybė. Poeto talentas lygiai suteiktas valstiečiui, kaip ir didikui.“²⁹

Dainos buvo žinomos kai kuriems vokiečių poetams³⁰, jų tarpe įžymiam rašytojui, dekabristų ir H. Heinės šalininkui A. Šamisui. Jis savo lyrikoje yra pasinaudojęs penkiomis dainomis iš Rėzos rinkinio³¹.

¹⁹ F. S[ia]rczyński]. „O śpiewach narodowych litewskich przez L. J. Rhesę zebranych, a przez Fr. Lad. Celakowskiego na język czeski przełożonych, i w Pradze r. 1827 wydanych“. – *Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego, Imienia Ossolińskich*, II, zes. I, Lwów, 1829, p. 51–67.

²⁰ Galima nurodyti tris jo eilėraščius (A. E. Odyniec. *Poezye*, II, Wilno, 1859, p. 340–344), sukurtus Rėzos rinkinio dainų „Iškeliavimas“, „Tėvas, sūnų į karą leidžias“ ir „Gluosnis“ motyvais 1829 m.

²¹ M. K. Br[ozowski]. *Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aileksoty*. Poznań, 1844.

²² F. Zatorski. *Witold nad Worskłą. Pieśni ludu z nad dolnego Niemna* (prekėl. z litewskiego podług zbioru Rhesy). Warszawa, 1844.

²³ J. I. Kraszewski. „Dainos – pieśni litewskie“. – *Athenaeum*, II, Wilno, 1844.

²⁴ J. I. Kraszewski. *Litwa*, I, Warszawa, 1847.

²⁵ J. Jaroszewicz. *Obraz Litwy*, I, Wilno, 1844.

²⁶ A. Mickevičius pabrėžė: „Itin turtingame jų [lietuvių] valstietiškų dainų rinkinyje [turbūt tai L. Rėzos *Dainos*] nėra nė vienos ne tik nepadorios, bet netgi nemandagios ar pernelyg laisvos dainos“ (A. Mickiewicz. *Dzieła*, XI, Warszawa, 1955, p. 290).

²⁷ T. Narbutt. *Dzieje starożytnie narodu litewskiego*, I, Wilno, 1835.

²⁸ [J.] G[rim]m. Königsberg. Bey Hartung 1825: Dainos oder Litthauische Volkslieder... von L. J. Rhesa. – *Göttingische gelehrte Anzeigen*, 1826, II, Nr. 104.

²⁹ J. W. Goethe. *Dainos, von Rhesa*. 1825. – Nachgelassene Werke, VI (antras titulas: J. W. Goethe. *Werke*, XLVI). Stuttgart und Tübingen, 1833, p. 367.

³⁰ Žr. F. ir H. Tetzner. *Dainos*, p. 34–35; A. Domeikaitė. *Die litauischen Volkslieder in der deutschen Literatur*, p. 43 ir kt.

Čekoslovakijoje Rėzos rinkinys taip pat turėjo didelį pasisekimą. Beveik visą jį į čekų kalbą išvertė F. Čelakovskis³². Tokiu būdu lietuvių liaudies dainų motyvai pasiekė čekų poeto J. Zejerio kūrybą. Labai domėjosi lietuvių dainomis čekų filologas J. Zubatas. Jis davė mintį čekų muzikos klasikui A. Dvoržakui pasinaudoti lietuvių liaudies poezija. Taip A. Dvoržakas 1878 m. sukūrė „Lietuviškas dainas“, skirtas vyrų chorui. Su lietuvių liaudies poetine kūryba A. Dvoržaką supažindino F. Čelakovskio išverstas Rėzos *Dainų* rinkinys³³.

Geras trečdalis Rėzos *Dainų* tekstų, išverstų į rusų kalbą P. Kukolniko, buvo paskelbtas 1854 m. knygoje *Lietuvių liaudies istorijos ir gyvenimo bruožai*³⁴. Tuo pat laiku Maskvoje išėjo N. Bergo rinkinys *Jvairių tautų dainos*³⁵, kuriame buvo įdėta 12 dainų iš Rėzos. Rusų revoliucinis demokratas N. Černyševskis, recenzuodamas N. Bergo rinkinį žurnale *Sovremennik*, savo straipsnio pabaigoje įdėjo pluoštą meniškiausių dainų ir geriausių vertimų pavyzdžių. Jų tarpe išspausdintos ir dvi Rėzos dainos: „Prapuolusi“ ir „Marti serganti“³⁶.

Rėzos *Dainų* tekstais naudojami daugelis tautosakos tyrinėtojų XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje.

Pelnyto dėmesio Rėzos rinkinys susilaukė tarybinėje lietuvių folkloristikoje. 1958 m. išėjo *Dainų* IV leidimas³⁷. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto parengtuose rinkiniuose *Lietuvių tautosakos rinktinė* (1954) ir *Lietuvių tautosaka* (I–II, 1962–1964) paskelbta tekstų iš *Dainų*. L. Rėzos paskelbtų dainų sukeltomis poetinėmis asociacijomis remiasi kai kurie E. Mieželaičio, J. Vaičiūnaitės kūriniai.

Visi šie faktai leidžia Rėzos *Dainas* pavadinti klasikiniu lietuvių liaudies poezijos rinkiniu.

Albinas Jovaišas, *Liudvikas Rėza*, Vilnius: Vaga, 1969, p. 306–316.

³¹ A. Šamisas, kaip nustatyta, pasinaudojo šiais *Dainų* tekstais: „Sesyčių raudojimas“ ir „Tiltas“ (baladei „Našlės sūnus“, 1826 m.); „Marti serganti“ (eilėraščiui „Ištikima meilė“, 1826 m.); „Žvirblytis“ (eilėraščiui „Šeimos šventė“, 1827 m.); „Sirata“ (eilėraščiui „Našlaitė“, 1828 m.). Žr. A. Chamisso. *Werke*, II. Leipzig–Wien, b. m., p. 404, 405, 407, 408.

³² Litewské Národní Písňe z půwodnjho gazyka dle sebránj Dra L. J. Rhesy preloženę a wydané od Fr. Lad. Čelakowského. Praha, 1827.

³³ V. Jurkštas. „Lietuviškos dainos Čekoslovakijoje“. – *Literatūra ir menas*, 1960, vasario 6; V. Jurkštas. „Sparnuotos dainos. Iš lietuvių–čekų muzikinių santykių istorijos“. – *Švyturys*, 1960, Nr. 23.

³⁴ *Черты из истории и жизни литовского народа. Вторая часть памятной книжки циленской губернии на 1854 год*. Вильно, 1854.

³⁵ Н. Берг. *Песни разных народов*. М., 1854.

³⁶ [Н. Чернышевский]. „Песни разных народов. Перевел Н. Берг“. – *Современник*, XLVIII, СПб, 1854, отд. III, p. 26–27 (№ 11); А. Mockus. „Černyševskis apie lietuvių liaudies dainas“. – *Švyturys*, 1954, Nr. 14.

³⁷ L. Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*, I. V., 1958.